

TÜRK-İSLAM MEDENİYETİ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayımlanan ulusal ve uluslararası hakemli dergidir.

Editör: Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Editör Yardımcısı: Doç. Dr. Şahin FİLİZ

Yayın Sekreteryası

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yrd. Doç. Dr. Dicle AYDIN

Dr. Tahir ULUÇ

KONYA 2006/2

OSMANLI DEVLET YAPISI İÇİNDE HAHAMHANE NİZAMNAMESİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Prof. Dr. Mehmet AYDIN*

Abstract

The Significance of the Rabbinate Regulative Document in the Ottoman State

Prepared towards the end of the nineteenth century at the behest of the Ottoman statesmen, the Rabbinate Regulative Document has a great importance from the perspective that it shows the extended rights and freedoms that the non-Muslim Ottoman subjects enjoyed under the Ottoman rule. Prepared with the willing of Sultan Abdulhamid II and his Grand Vizier Fuad Pasha, the document should be seen as an initiative to settle the conflicts among the Sefarad, Ashkenazi and Kanai Jews living then in Istanbul. Therefore, one can regard the stipulation of this document both as an attempt to secure peace among the Ottoman Jews dwelling in Istanbul and as a valuable political and cultural heritage from the viewpoint of international politics.

Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan Gayr-i Müslim unsurlar, bilindiği gibi kendilerine ait olan bir patriğin veya bir dini liderin yönetimi altında yaşamaktaydılar. Özellikle Osmanlı Devlet yapısı, bu gayr-i islâmi teb'anın böyle bir organizasyon içinde yaşamalarına çok önem vermiştir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbulu fethinden hemen sonra, hem "Rum Ortodoks Kilisesi Patriğinin" seçilmesine, hem de "Ermeni patrikliğinin oluşturulmasına" yönelik gayretleri, tarihçilerce yakinen bilinmektedir. Osmanlı Devleti yapısı içinde yaşayan Yahudiler de kendilerine ait bir Hahambaşı'nın yönetimi altında yaşamaktaydılar. Nitekim, İstanbul'un fethinden önce Edirne'de, Balkanlarda ve İstanbul dışındaki Osmanlı yönetimi altındaki bölgelerde bulunan Yahudiler de bir hahambaşının idaresi altında bulunmaktaydılar. İstanbulda ise, Bizans döneminde yahudilerin bir hahambaşısı vardı, İstanbul'un fethinden sonra da hahambaşılık müessesesi aynen devam etmiştir. Hatta Fatih Sultan Mehmed, bir Aşkenaz olan Moşe Kapsali'nin (1410-1497), hahambaşı olarak görevine devam etmesine izin vermiştir. Daha sonraki dönemlerde de hahambaşılık müessesesi, aynen devam

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

etmiş, Yahudi teb'asının dini, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarına cevap vermeyi sağlamıştır. Osmanlı Devleti, gayr-i müslimlerin işlerinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiş ve hatta bu unsurlara daima islâmın ve Türkün tarihten getirdiği toleransını göstermiştir. Bunun için de bütün osmanlı tarihi boyunca osmanlı topraklarına yahudi göçü, durmadan devam etmiştir.

Anadoluya ilk gelen yahudilerin **Romaniot** yahudileri olduğunu söyleyebiliriz. Bunlara İbranice olarak, "**Benei Romania**" denmektedir. Romaniot yahudilerinin, yunanca konuştuklarını kaynaklar belirtmektedir¹. İstanbul'da ve Anadolu'da bulunan en eski Yahudi cemaatlerinden biriside **Karay Yahudileri**dir. Tarihleri Miladi VIII. yüzyıla kadar çıkan Karay Yahudileri, XII. yüzyılda İstanbul'un hatırı sayılır Yahudi cemaatlerinden birini teşkil ediyordu. **Karay Yahudileri**, İstanbul'un fethinden sonrada varlıklarını sürdürmüşler ve XVII. yüzyılda, **Balat'ta, Hasköy'de**, dikkat çekici bir duruma gelmişlerdir². Yine Almanya, Polonya ve Rusya'dan, Balkanlar aracılığı ile Edirne'ye, İstanbul'a çok erken dönemlerde gelen **Aşkenaz Yahudi** cemaati da burada belirtilmesi gereken bir Yahudi cemaattir. Hatta bunlara, İstanbul'un ilk Yahudi cemaati de diyebiliriz. **Aşkenaz** (Almanyalı) Yahudileri, İstanbul'da bugüne kadar varlıklarını korumuşlardır. Bugünde İstanbul'da **Aşkenaz Yahudi cemaati**, İstanbul Yahudileri arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Osmanlı Devletinde yaşayan **Romaniot, Aşkenaz ve Karay Yahudi** cemaatlarının rahatlığı, XV. yüzyılın sonunda İspanya'da yaşayan sefarad Yahudi cemaatının dikkatini, Osmanlı topraklarına çevirmiştir. Çünkü İspanya'daki Yahudiler, bu yüzyılın sonunda ciddi şekilde baskı altında bulunuyorlardı. İspanya Kralı Ferdinand, Mart 1492'de yayınladığı Fermanla, İspanya Yahudilerini bir daha dönmek üzere 1492 yılının Temmuz ayı sonuna kadar ülkeyi terke zorlamıştır. Emre uymayanların mallarına el konulup, öldürüleceği ilân edilmiştir³. İşte bu ferman gereğince, İspanyadan 200.000 Yahudi göç etmiş ve bunların büyük bir çoğunluğu, Osmanlı Sultanı II. Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına yerleştirilmiştir. II. Beyazıt bu konuda bir de ferman yayınlamıştır⁴. İspanya'dan gelen bu Yahudi cemaatine **SEFERAD YAHUDİ** (İspanyalı) CEMAATI denmiştir. Sefarad Yahudi cemaati, nüfus itibariyle diğer yahudi cemaatlarından hem fazla idiler hem de kültürel seviyeleri itibariyle yüksektiler. Bunun için tarih boyunca **Sefarad Yahudi cemaati**, İstanbul'da varlığını daima hissettirmiştir. Bunun içinde Aşkenaz Yahudi cemaatine mensup olan hahambaşı Moşe Kapsali'den kısa bir süre sonra İstanbul hahambaşılığı Sefarad Yahudi cemaatının tesiriyle bir süre kriz dönemine girmiştir. Sefarad cemaatının kültürel ve dini seviyelerinin üstün olması ve sayılarının çok fazla olmasından dolayı,

¹ Bernard Lewis, İslâm dünyasında Yahudiler, çev. Bahadır Sina Şener, İst. 1966, s. 140.

² A. Galante, Histoire des Juifs de Turquie, İst. 1931, II, 184.

³ M. Franco, Essai Sur l'Histoire des Israélites de l'Empire Ottoman, Depuis les Origines Jusque à Nos Jours, Paris, 1897, s. 35.

⁴ A.g.e., s. 38.

Aşkenaz ve Karay Yahudi cemaatları arasında da bir takım sürtüşmeler yaşanmıştır. Fakat İstanbul'da ve diğer Osmanlı şehirlerinde sefarad yahudileri, diğer yahudi cemaatlarının önüne geçmiş ve bugüne kadar İstanbul'da hakim olan Yahudi cemaati, Sefarad Yahudi cemaati olmuştur. İstanbul hahambaşılık görevi de büyük bir çoğunlukla Sefarad cemaatından çıkan hahamlarla yürütülmüştür. Kaynakların zikrettiği kadarıyla bugüne kadar İstanbul hahambaşısı olarak görev yapan hahamların sayısı, otuz üçe yaklaşmıştır⁵. Bugün İstanbul hahambaşısı olarak görev başında olan İSAK HALEVA'da Sefarad Yahudi cemaatından gelen bir hahambaşıdır.

Anadolunun Türkler tarafından fethinden önce ve sonra Anadolu'da, Yahudilerin daima var oldukları ve İstanbul'un Fethinden sonrada Yahudi göçlerinin çoğaldığı ve bu göçlerin XV. yüzyılın sonlarında Sefarad Yahudi göçleriyle çok büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. Yahudi cemaati ile birlikte dikkatimizi çeken hahambaşılık kurumu da üzerinde durulması gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir. Yahudilerin hem cemaat olarak, hem de dini, kültürel ve sosyal olarak kimliklerini koruyabilmeleri için tarih boyunca hahamlık ve hahambaşılık müessesesi, çok önemli bir kurum olarak görülmektedir. İspanya'dan gelen Sefarad Yahudileri, beraberlerinde hahamlarını da getirmişlerdir. Çünkü Yahudilikte, milli kimlikle dini kimlik içiçe bulunmaktadır. Yahudilik'te haham, kültürel düzeyi yüksek, eğitilmiş yahudi dinini en iyi bilen, hikmet sahibi kişi olarak kabul edilmiştir⁶. Hahamlar, İsrail Peygamberlerinin varisleridir. Peygamberlerin görevi, İsrail halkına rehber olmaktır. Hahamlar, Peygamberler varisi olarak Yahudi halkının, Tora ve Talmud hukukuna göre yaşamalarını sağlamaktadırlar. Bunun için bütün Yahudi toplulukları buldukları her yerde, mutlaka hahamların liderliğinde dini ve sosyal dünyalarını düzenlemişlerdir. Bunun içinde haham ve Hahambaşılık, Yahudi toplumunun ayrılmaz bir parçası ve Yahudi toplumunu bütünleştiren bir unsur olarak dikkat çekmektedir. İspanya ve Portekizden Osmanlı topraklarına gelen Yahudi göçmenlerin yerleştikleri yerlerde oluşturdukları topluluklara KEHİLA denmiştir. Bu Kehila'lar, genelde köklerine veya geldikleri bölgelere göre isimlendirilen cemaatlara ayrılmışlardı. Bu cemaatlara **KAHAL** adı verilmiştir⁷. Her biri bağımsız olan ve kendi sinagoglarına sahip bulunan bu **KAHAL**'ların kendi Hahamları, öğretmenleri, **Talmud Tora** ve **Hevra Kadişa** gibi dini kurumları, hayır kurumları ve hatta çoğu defa **Bed-Din**'leri vardı. Her **Kahal**, mensuplarının sicillerini tutarlar ve yöneticilerini seçerler ve devlete ödeyecekleri vergileri toplarlardı. XVI. yüz-

⁵ Hatice Doğan, Osmanlı Devletinde Hahambaşılık Müessesesi, Gözlem Yayınları, İst. 2003, s. 98-110.

⁶ The Jewish Encyclopedia, Haham maddesi, C. VI, 160-161; Rabbi, C. X, 294-296.

⁷ Naim Güleriyüz, Türk Yahudileri Tarihi, I, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1993, s. 125; Hatice Doğan, s. 78.

yılın ortalarında İstanbulda **Kahal** sayısının 40'a kadar çıktığı ve genel Yahudi nüfusunun sadece İstanbul'da **ellibine** ulaştığından bahsedilmektedir⁸.

Yahudi cemaatlarının Sinagogları, dini yönden **Bet-Din-Ha-Gadol**'a bağlı olmakla beraber, **KAHALLARIN** üstünde olan **Responsa**'larında **Ha va'ad ha-kolel şel ha-Kehilot** diye isimlendirilen ve her **KAHAL**'ın seçtiği delegelerden oluşan merkezi bir teşkilata bağlı olduğunuda kaynaklardan öğreniyoruz⁹. Bu durumda, Hahambaşılık makamının bir ülkede bulunan bütün Yahudilerini yoksa sadece bir **KEHİLA** mensuplarını mı temsil ettiği konusu üzerinde durulması gereken bir konudur. Muhtemelen bir şehirde bulunan **KAHAL**'ların seçerek delege gönderdiği merkezi teşkilatın başında bulunan haham, Hahambaşı sıfatını almaya hak kazanmaktadır. Fakat bazan, bazı **Kahallar**, bu merkezi teşkilata bağlanmadan da kendi hahamlarına bağlı olarak hayatlarını devam ettirebilmektedirler. Yinede bir şehirdeki hahambaşının ülkede bulunan bütün Yahudileri ilgilendiren bir konuda o ülke yahudilerini temsil ettiğini kabul etmek, tarihi gelişimdeki uygulamayı da doğrulamaktadır. İstanbul Hahambaşısı olan **Moşe Kapsali** (1410-1497) ve ondan sonraki hahambaşı **Eliyau Mizrahi** (1436-1526)'nin, Osmanlı Sultanları tarafından İstanbul Hahambaşısı atanarak, bütün ülke yahudileri adına muhatap kabul edildiğidir. Fakat burada belirtmekte yarar vardır ki, Bab-ı Âlinin çözeceği bir problem varsa ülke genelindeki yahudileri ilgilendiren bir problem olarak, önce İstanbul Hahambaşılığına bildiriliyor o da diğer şehirlerdeki Hahambaşılara durumu bildiriyor. O halde İstanbul Haham Başılığı, ülkedeki bütün Yahudilerin dini, kültürel ve hukuki problemlerini çözmekle görevli olmamakla beraber; mahalli hahambaşılardan çözümediği veya çözmediği şikayet konuları, yahudiler tarafından hükümete bildirilmek üzere bölgedeki valiye bildirilmekte, vali de durumu, Bâb-ı Âliye bildirmektedir. Bâb-ı Âli, gelen problemin çözümünü ya İstanbul Hahambaşısına bırakmakta veya kendisi duruma el koyarak problemi çözerek ilgili şehre duyurmak üzere İstanbul Hahambaşısına durumu bildirmektedir. Görüldüğü gibi, İstanbul Hahambaşılığının genelde görev alanı sadece İstanbulla sınırlı iken bazı hallerde ülke çapında bir durum arz etmektedir¹⁰. Nitekim Osmanlı Yahudi cemaatinin önderi konumuna getirilen İstanbul Hahambaşısı, diğer yerlere hahambaşı atanmasında, Osmanlı Sultanına önerilerde bulunma yetkisine sahipti¹¹.

Osmanlı Devletinde Hahambaşı Kapsali'nin (öl. 1497) ve gerekse ondan sonra gelen Mizrahi'nin (öl. 1526), görev alanlarının sadece İstanbul'la sınırlı

⁸ Türk Yahudileri Tarihi, I, s. 125.

⁹ Encyclopedie Judaica, IX, 1088, Türk Yahudileri Tarihi, I, s. 126.

¹⁰ Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu, Osmanlı Devletinde Yahudiler, Ankara, 1997, s. 177, Eroğlu bu eserinde, "Gayrimüslim defterlerinde İzmir, Selânik, Bursa, Edirne gibi şehirlerin hahamlarına verilen beratlarla, bu illerin hahamlıklarının İstanbul ve tevabii Hahambaşısına tabi olduğunu" beyan etmektedir, s. 177.

¹¹ Bella Ennekavi, Tiryaki Dergisi, No: 16/17, Kasım-Aralık 1995, s. 50.

olduğu dikkat çekmektedir. Mizrahiden sonrada Osmanlı Devleti, hahambaşı olarak resmen birini atamadığı için, İstanbul hahambaşılığının XIX. yüzyıla kadar boş kaldığı görülmektedir. Yinede bu dönemde Yahudilerin dini proplemlerini **Rav ha Kahal** denen birtakım hahamlarla çözdüklerini rahat bir şekilde söyleyebiliriz. Yani Osmanlı Devleti, resmen bir hahambaşığı muhatap olarak seçmesede **Kahalların** kendi hahamlarıyla belkide bazan yeteneksiz hahamlarla kendi dini, sosyal ve kültürel proplemlerini çözdükleri görülmektedir¹². Fatih Sultan Mehmedden sonra, hahambaşı olarak, devlet tarafından resmen kabul edilen Eliyahu Mizrahi'nin 1526 yılında ölümünden sonra hahambaşılık makamının XIX. yüzyıla kadar neden boş kaldığı konusu üzerinde duran araştırmacılar da olmuştur. Meselâ, **Shmuelewitz** bu konuda şu mutalaaları yapmaktadır: Yahudi kahal gruplarının kendi aralarındaki sürtüşmeleri bir hahambaşı atanmasına engel olmuş olabilir¹³. Yukarıda da belirttiğim gibi İstanbul'da önce, **Aşkenaz** Yahudileri çoğunlukta iken; XV. yüzyıldan sonra **Sefarad Yahudileri**, çoğunluk durumuna geçmişler ve kültürel seviyeleri yüksek oldukları için, Osmanlı Devlet ricali nezdinde belirli bir itibara da ulaşmışlardır. Bunun içinde hahambaşının kendilerinden olması konusunda ağırlıklarını koymuşlardır. Osmanlı Devlet ricali, böyle bir konuda tarafsız kalmayı tercih ettiği için, İstanbul hahambaşılık görevine resmen bir atamada bulunmamış olması ihtimali büyüktür. Nitekim, **Shmuelewitz** de aşağıdaki değerlendirmesiyle bu kanaati desteklemektedir: "Osmanlı yönetiminde dini veya etnik gruplara tanınan özerklik sisteminde, her grubun bir lider seçerek sultan tarafından onayından sonra, saray ve yetkili makamlar nezdinde o grubu temsil etmesi ve ondan sorumlu olması öngörülmüştü. Mevcut değişik cemaat ve toplulukların kimi Hahambaşı seçeceklerine dair bir anlaşmaya varamamış olması, topluluklar arası keskin fikir ayrılıkları dolayısıyla, tüm eğilimleri temsil edecek yetenekte birinin bulunmaması, bu sorumluluğu yüklenmeye hazır bir adayın veya adayların bulunmaması, akla ilk gelen ihtimallerdir"¹⁴.

Diğer önemli bir noktada Yahudilikte, özellikle katolik Hıristiyanlıkta olduğu gibi dini bir hiyerarşi de olmadığı için; Osmanlı Devletinin önde gelen şehirlerinden hahambaşıları hep aynı eşitlikte olmuşlardır. Osmanlı yönetimi de, düzene uyum gösterildiği, kurallara uyulduğu ve vergiler hazineye kesintisiz ulaştığı sürece bu durumdan rahatsızlık duymamıştır. Hatta, yönetim-cemaat ilişkileri, dini liderlerden çok, saray ve yönetim nezdinde nüfuzlu Yahudilerin ve Kahya (İbranice=Stadlan) diye anılan ve bu konuda özel görevli kimseler aracılığı ile yürütülmüştür¹⁵.

¹² Mark Alan Epstein, *The Ottoman Jewish Communities and their role in the 15. and 16. Centuries*, Freiburg, 1980, s. 69.

¹³ Aryeh Shmuelewitz, *The Jews of the Ottoman Empire in the late 15th and 16th Centuries*, Leiden, 1984, s. 25.

¹⁴ a.g.e., s. 125.

¹⁵ Türk Yahudileri Tarihi, I, s. 127.

Yahudiler, Osmanlı Devletine sahip oldukları hahambaşı karşılığında RAV AKÇESİ adında bir vergi ödemişlerdir. Bu vergi, Fatih döneminde hahambaşı **Moşe Kapsali** döneminde ve ondan sonraki hahambaşı **Eliyau Mizrahi** dönemlerinde ödenmiştir. Bazı kaynaklar Rav Akçesinin, **Eliyau Mizrahi**'nin ölümünden sonra ödenmediğini söyleselerde¹⁶ bu verginin, birçok bölgede cemaatleri üzerinde yetkili lider hahamları ve kendi özerk yapılarının imtiyazı karşılığında ödendiğini söyleyenlerde vardır¹⁷. Bizimde kanaatimiz bu doğrultudadır.

Osmanlı Devletinin başkentinde ikamet eden Yahudiler de kendi Hahambaşılarını kendileri seçer ve seçim sonucunu Bâb-ı Âli'ye bildirirlerdi. Ancak Yahudiler, XIX. yüzyıla kadar, Rum ve Ermenilerin aksine; Osmanlı Sultanının beratından ve Hahambaşı makamının resmen tanındığını gösteren bir belgeden yoksundular. Daha önce işaret ettiğimiz gibi, İstanbul Hahambaşısı **Eliyau Mizrahi**'nin 1526'da vefatından sonra, resmen Hahambaşı olarak kimse atanmamış; Yahudi cemaatinin önde gelenleri tarafından bu boşluk doldurulmaya çalışılmışsada, Bâb-ı Âli ile ilişkileri sağlayan dirayetli bir liderin olmayışı, eksikliğini daima hissettirmiş ve sonunda İstanbul Yahudilerinin talebi üzerine aşağıda metnini vereceğimiz 23 Şevval 1250 (22 Şubat 1835) tarihli TAKVİM-İ VEKÂYİ'de yayınlanan karar ile HAHAMBAŞILIK KURUMU, Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmıştır¹⁸. Bu atama üzerine, cemaat yöneticilerinden kaftanlarını giymiş on kişinin eşliğinde Balat'tan, Bab-ı Âliye gelen **Abraham Levi**'ye **BERAT** verilerek kaftan giydirilmiştir. Bağlılık yemini etmek üzere oradan saraya giden Hahambaşı **Abraham Levi**'yi, sultan Abdülaziz huzuruna kabul ederek nişan takmıştır. Resmen bir hahambaşına kavuşmanın sevincini yaşayan İstanbul Yahudileri, o gün, İstanbul'da sevinç gösterileri yapmışlar ve gece, fener alayları düzenlemişlerdir¹⁹.

22 Şubat 1835 tarihli takvim-i vakayi'de yayınlanan bu kararın metni şöyledir: Geçende çıkan Takvim-i Vekâyi nushasında Rum ve ermeni katolik patriklerine nişan-ı fîrûr-efşanlar ihsan-ı hümâyûn-ı şâhâne buyrulmuş olduğu muharrer ve mestûr olup, iş bu inayet-i seniyyeden gerek kendileri ve gerek milletleri mesrûr ve şâdân ve nail-i fahri firâvân oldukları cihetle Yehûd milleti dahi saltânât-ı seniyye'nin kadîm reyâsından olarak, millet-i mersûme dahi bu mefharat-i uzmâdan dûr olmamak ve eltâf-ı celile-i hazret-i şehensâhîden hissemend-i sürûr olmak ümniyyesiyle şimdiye kadar hahambaşılarını kendü beyenlerinde intihâb edegelmiş ve Bâb-ı Âli'de hil'at iksâsı âdet olmamış isede, bundan böyle hahambaşılarının azil ve nasbları Bâb-ı Âli'de icrâ ve hil'at iksa olunmak üzere elhâk hâzini Hahambaşı bulunan yaşlı olduğundan vekilinin Hahambaşı nasbını ve kendusine ve milletlerine

¹⁶ a.g.e., I, s. 195.

¹⁷ Hatice Doğan, s. 65.

¹⁸ Hatice Doğan, s. 79.

¹⁹ Moise Franco, Essai sur l'histoire des Israélites De l'Empire Ottoman, Depuis Les Origines Jusqu'à Nos Jours, Paris, 1897, s. 151.

sermaye-i fahr ve mubâhât olmak içün nişan-ı zişân inâyet ve ihsan buyrulması millet-i mersûme bi't-tazarru've'l-ibtihal arz-ı hâl takdimiyle dergah-ı pâdişâh-ı muhalledü'l-ikbalden niyaz ve rica eylemiş olduklarından zât-ı Şevketsimât hazret-i şahânenin bâb-ı merhamet ve inâyet-i mulûkâneleri bi'l-cümle ibâde kûşade ve meftûh ve lutuf ve ihsan-ı tâcdârileri bî-dirîğ ve mebzûl iduğı rehîn-i hayyiz-i vuzûh olduğundan millet-i mersûme hakkında dahi mûsâade-i âtifet-âde-i hazreti zıllullâhı şâyân buyurularak vekil-i mersûmun Bâb-ı Âliyye Celbiyle Hahambaşı nasb ve tâ'yin ve hil'at-i lâzimesi iksâ ve icrâ olunmuş ve ba'dehu mâbeyn-i hûmâyûn-ı Cenab-ı Cihânâniye getirilip huzur-ı maâli mevfur hazret-i hılâfet penâhide kendûsine bir kı't'a nişan-ı fûru'-efşan ihsan ve inayet ta'lik-i giribân-ı mefharati kılınmıştır²⁰ (EK-1).

Bâb-ı Âli'nin verdiği bu karardan anlaşıldığı kadarıyla, Rum ve Ermeni Patrikleri, Bâb-ı Âli'nin verdiği Beratla atandıkları ve padişah nişanı ile onurlandırıldıkları halde, Yahudiler böyle bir imtiyazdan mahrum idiler. Bunun üzerine Bâb-ı Âli'ye bir dilekçe ile müracaat ederek, saltanatın eski reayasından olan kendilerininde bu şereften mahrum olmamasını, Hahambaşlarının, sultanın bu lutfundan yararlanmasını rica etmişlerdir. Bâb-ı Âli, isteklerini kabul ederek resmen İstanbul Hahambaşılık makamını kabul etmiş ve bu makama **Abraham Levi**'yi, nişan vererek atamıştır. Bunun için ilk defa devlet nişanı ile atanan Hahambaşı olan **Abraham Levi**, "**Rav de Nişan**" yani Nişan Sahibi Hahambaşı ismiyle anılmıştır²¹.

Abraham Levi'ye 1835'de verilen bu **Berat**'dan sonra Edirne, İzmir, Bursa, Kudüs gibi şehirlerde bulunan Hahambaşı'larda berat sahibi olmuşlardır. Bu Berat'da başlıca üç konu üzerinde durulmuştur:

- 1.Hahambaşının özellikleri ve dini yetkileri
- 2.Osmanlı Devletine bağımlı olarak yetkileri
- 3.Dini yetkileri²².

1835 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayınlanan bu karardan sonra, İstanbul Hahambaşısı olarak atanan **Abraham Levi**'yi, Eylül 1835'de İzmir'de, Selanik de ve Bursa'da; Temmuz 1836'da Edirne de ve Sofya da, sonraki yıllarda da Saraybosna da (1840), 1841'de Kudüs'te, 1849'da Bağdat'da ve 1874'de Kuzey Afrika'da Tripoli'de hahambaşı atamaları takip etmiştir²³. Diğer yandan Osmanlı hudutları içinde yaşayan küçük yahudi toplulukları veya cemaatleri de Rav ha-KAHAL denen mahalle veya cemaat hahamlarıyla yönetilmişlerdir²⁴.

²⁰ Takvim-i Vekâyi, 23 Şevval 1250 (22 Şubat 1835) Bak: Ek-1.

²¹ Avram Galante, Histoire Des Juifs De Turquie, İstanbul, 1940, I, s. 228.

²² Haim, Z., Hirschberg, Hahambashi maddesi, Enc. Judaica, VII/1145-1147.

²³ Avigdor Levi, The Sephardim in The Ottoman Empire, USA, 1992, s. 107.

²⁴ Hatice Doğan, s. 81.

Osmanlı Devletinin yahudi cemaatlerine sunduğu tolerans ve anlayış hiçbir zaman yahudi tâifesini tatmin etmiyordu. Yahudi taifesi arasında sürekli şikayetler, sürtüşmeler ve anlaşmazlıklar, sarayı sıkıntıya sokmaya devam etmiştir. Çünkü yahudi cemaati önderleri ve hahamları arasında, laik hahamlarla muhafazakarlar arasındaki gerilim durmadan tırmanıyordu... Hatta bunların meydana getirdiği gerilimi, Tanzimat fermanı ve onu takib eden reformlar bile yatıştıramamıştı²⁵. Fanatik-Reformist Yahudi çekişmesinde 1862 yılı olaylı şekilde bitmişti. Çünkü durum, o kadar vahimdeki fanatik yahudiler, bir yabancı dil bile öğrenmeye karşı çıkıyorlar, yabancı dil öğrenimini, o dilin mensuplarının dinini kabul etmekle aynı seviyede görüyorlardı²⁶. Aydın grubun önde gelenlerinden **Abraham Kamondo**, fanatik haham **Akriş'in** hucumuna uğrayıp, aforoz edilmiştir. Vezir-i A'zam Fuad Paşa'ya iletilen bir dilekçe ile durumun çözülmesi için bir yüksek mahkeme oluşturulması istenmiştir. Bunun üzerine **Fuad Paşa**, İzmir Hahambaşısı **Palacci'yi**, Edirne hahambaşısı, **Yakir Geron'u** ve Makedonya'dan **Menahem Kohen'i** şu davet mektubu ile İstanbul'a davet etmiştir: "**İstanbul Yahudileri ve onlara bağlı olanlar, iki gruba ayrılmış vaziyettedirler. Bunlardan biri, mevcut İstanbul Hahambaşısını savunmakta; diğeri ona karşı bulunmaktadır. Bir hahamlar konseyinin çözüm için karar vermesini bekliyoruz, imparatorumuz majesteleri, teb'asının mutluluğunu istemektedir. Bu ayrılığa acil olarak son veriniz**", 25 Cemaziyel-evvel 1279²⁷.

Fanatik-Aydın Yahudi mücadelesini sona erdirmek için Sadrazam Fuad Paşa'nın teşebbüsü ile kurulan komisyon, Hahambaşı **Ya'kub Avigdor'u** aklamış ve görevine devamına karar vermiştir. Fakat hahambaşı Avigdor, huzursuzluğun devamı üzerine bir süre daha görevine devam etmiş ve belkide ilerlemiş yaşından dolayı 1863 yılı temmuzunda görevinden alınmıştır²⁸. Ancak hahambaşı Avigdor 1874 yılında ölünceye kadar **Rav ha-Kahal** olarak görev yapmıştır²⁹.

İstanbul Yahudileri, 1863 yılında **Yakub Avigdor'un** görevden alınmasından sonra, hahambaşısız kalmışlardır. Bu durumdan rahatsız olan Osmanlı yönetimi, 2 Sefer 1280 (19 Temmuz 1863)'de hiç vakit kaybeden bir irade ile Edirne Hahambaşısı **Yakir Geron'un** İstanbul'a gelerek Hahambaşı Kaymakamı **Locum Tenens** olarak göreve başlamasını 21 Sefer 1280 (7 Temmuz 1863) tarihli irade ile de **Hahamhane Reformunun**, 1856 tarihli islahat fermanı esasları çerçevesinde bir **nizamname** hazırlayarak, Bâb-ı Âli'ye sunmasını istemiştir³⁰. Bunun üzerine İstanbul'a gelen **Yakir Geron**, 10 Ağustos 1863'de düzenlediği toplantıda Yahu-

²⁵ Bella Ennakavi, Tiryaki, 1995, s. 50.

²⁶ Türk Yahudileri Tarihi I, 192, 193.

²⁷ Franco, Essai sur l'histoire, s. 165.

²⁸ Türk Yahudileri Tarihi I, s. 196.

²⁹ Hatice Doğan, s. 82.

³⁰ Journal Israélite, 11.8.1863, Naim Gülerüz, "Hahambaşılık" Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı yayınları 1994, III/494-495, Türk Yahudileri Tarihi, I, 197.

di cemaatini "Birlik ve Ahenge davet ederek, kesin surette uyulması gereken esasları tespit ettiğini ve bu esaslara uymayan kim olursa olsun yaşına ve sıfatına bakılmaksızın cezalandırılacağını" belirtmiştir. Yakir Geron, Hasköy, Piri Paşa, Tekir Saray, Havra, Balat, Sigri, Cibali, Dibek, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Kuzguncuk, Daghamamı, Galata Yahudi cemaati başkanlarından oluşan bir komisyon toplayarak kendisine hazırlanması tevdi edilen "Hahamhane Nizamnamesi"ni kısa zamanda tamamlamış ve Sultan'a sunmuştur. Bu çalışmasından dolayı Geron, 75.000 kuruş ödül ve ikinci derecelik Mecidiye Nişanı ile nişanlandırılarak, kendisine 5.000 kuruş aylık bağlanmıştır³¹. Nizamname, İspanyol-Yahudicesiyle hazırlanmış ve Bâb-ı Âli'ye Türkçe olarak sunulmuştur. Hahamhane Nizamnamesi, Sultan Abdülaziz tarafından onaylanarak 5 Mayıs 1865'de Takvim-i Vekâyi'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir³² (EK-2).

Hahamhane Nizamnamesi'nin, Osmanlı Devletinin emri ile hazırlanması, dünyada bu konuda ilk örneği teşkil etmesi açısından dikkat çekici bir konudur. Osmanlı Devleti, böyle bir nizamname ile, Teb'ası bulunan yahudiler arasında sürekli bir kavga konusu olan Hahambaşının seçilmesi ve atanması meselesini belli esaslara bağlayarak, bir huzur ortamı meydana getirmeye yönelmiştir. Bu açıdan, Osmanlı Devletinin bu girişimi, hem XIX. yüzyılın sonu için, hem de bugün için, çok ileri bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Hahamhane Nizamnamesi beş bölüm ve kırk sekiz maddeden meydana gelmektedir:

I. Bölüm: Hahambaşı olabilmek için gerekli şartları, seçim şeklini ve bağlılık yemini gibi konuları ihtiva etmektedir. Bu bölüm dört maddeden meydana gelmektedir:

1-Hahambaşı olacak kişinin, Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan, tüm yahudi milletinin reisi ve Devlet-i Âli'nin emirlerinin icra vasıtası olacağından her yönüyle devlet ve milletçe dürüst, güvenilir vasıflara sahip, Osmanlı teb'asından bir aileye mensup ve bulunduğu görevlerde iyi hizmet ve sadakati bilinen, dünyevi ve ruhani meselelerde maharet sahibi ve yaşı ne otuzdan küçük ne de yetmişten fazla olmamalıdır. Ancak görev esnasında yaşı yetmiş aştığı halde, aklen ve bedenen görevini yerine getirebildiği takdirde yaşı sebebiyle azlolunmayacaktır.

2-Hahambaşılık makamının boş olması halinde, birinci maddede zikredilen vasıflara sahip olan ve bu göreve en çok layık beş haham, kaymakamın (Locum-Tenens) tasdik ettiği bir tutanakla ruhani meclise sunulacak, şayet içlerinde göreve engel durumu varsa, kaymakamın onayıyla listeden çıkarılıp, yerlerine meclis-i cismaniden başkaları seçilecektir. Meclis-i ruhani, tüm hahamları onayladığı zaman, tutanağı mühürleyerek kaymakama iade

³¹ Türk Yahudileri Tarihi, I, 197.

³² Dustur I, Tertip, Cilt 2, s. 962-975; Türk Yahudileri Tarihi, I, s. 194, A. Galante, Histoire des Juifs De Turquie, İst. 1931, 5, s. 13-26; Nizamname metni için bak. Ek-2.

eder. Adayların isimleri, daha sonra meclis salonuna asılarak ilân edilir. Meclis üyelerinin gizli oylaması sonrasında ruhani ve cismani meclislerin baş sekreterleri, sandığı açıp oyları sayarlar. Oy sayısı eksik çıkarsa, oy vermeyen kişi üç kez oy vermeye çağrılır. Yine oylar eksik olursa, oy çokluğu aranacaktır. Beş aday arasında mutlak çoğunluk sağlanamamışsa en çok oy alan iki kişi arasında seçim yapılarak oyların çokluğunu alan aday seçilir. Listede ismi ilan edilen adaylar dışında kimsenin, seçime katılma hakkı yoktur.

3-Seçim sonunda meclisin imza ettiği bir tutanak kaymakam tarafından Bâb-ı Âli'ye götürülür. Ve Bâb-ı Âli'den resmi bir davet ile Hahambaşı olacak zat tayin olunur.

4-Hahambaşı atanan zat, İstanbul'da ise, meclis-i umumiden birkaç kişi tarafından, dışarda ise özel bir elçi vasıtasıyla Hahambaşılığa davet edilecek; Hahambaşılıkta, Devlet-i Âli'ye ve Yahudi milletine sadakat yemini edecek ve nizamname hükümlerine uymayı taahhüt edecektir. Bâb-ı Âli'nin daveti üzerine, göreve tayin edilmek için Bâb-ı Âli'ye gelecektir.

II. Bölüm: Hahambaşının Görevleri ve onu itham altında tutabilecek heyetin hakları, konularını ihtiva etmektedir. Bu bölüm, onbir maddeden meydana gelmektedir:

5-Hahambaşı, nizamname hükümlerini yerine getirecek, bunun hilafında bulunanları men edecektir. Aksi durumda, sorumlu olarak 12. madde gereği muamele edilecektir.

6-Laik ve ruhani meclislerin aldığı karar, nizamnameye aykırı olmadığı müddetçe, Hahambaşı buna muhalefet edemez. Ancak nizamnameye aykırı olan kararları, yeniden muzakere edilmesi için gönderebilir.

7-Acilen halledilmesi gereken bir mesele olduğunda ve olağanüstü bir toplantı yapma imkanı bulunmadığı takdirde Hahambaşı, sorumluluğu üstlenerek yalnız karar verebilir. Fakat meclis-i cismani ilk oturumunda durumu tasdik edip geçirmelidir.

8-Nizamnameye muhalif hareket eden meclis üyeleri, sekreter ve hizmetkarlar Hahambaşıya bildirilecek, o da sorgulama ve mahkemenin icrası için ait olduğu meclise gönderecek; çoğunluk tarafından suçlu bulunan kişinin yerine Hahambaşı, başkasını tayin edecektir.

9-Bir meclisi veya komisyonu tamamen değiştirmek Hahambaşının yetkinde değildir. Bunlardan birinin kanuna aykırı bir davranışı olursa, Hahambaşı tarafından iki kez yazılı olarak ihtar edilecek, üçüncü defasında mensup olduğu meclis huzuruna çıkarılacaktır. Eğer meclislerden biri böyle ise, Hahambaşı genel meclise muracaatla bütün üyelerin değişmesini teklif eder.

10-Hahambaşının çocukları, torunları, damat ve kardeşleri, cemaat işlerinde görev alamazlar. Ancak Hahambaşı seçilmeden önce görev yapıyorlarsa işlerine devam ederler. Ve geçerli bir sebep olmadıkça azledilemezler.

11-Hahambaşının ikâmetgâhı ve yahudilerin tezkere büroları Unkapanı ve Cibali kapısı civarında olacaktır.

12-Hahambaşığı itham yetkisi, iki meclisten bir tanesine ait olup, bir şikayet vukuunda yazılı olarak suçlama yapılacaktır; lâik meclisin hazırladığı tutanak Bâb-ı Âli'ye sunulup, tanınan beş günlük süre zarfında meclis-i ruhani reisinin başkanlığında iki meclisin üyelerinden oluşan bir meclis toplanacaktır. Meclisin kararı, Hahambaşının istifası yönündeyse üyelerin üçte birinden az olmamak kaydıyla mühürlenmiş tutanak kendisine ibraz edilecek ve istifasını Bâb-ı Âli'ye sunmaya mecbur olacaktır. Bunu yapmazsa, meclis tarafından durum, Bâb-ı Âli'ye bildirilecektir.

13-Hahambaşıya, millet sandığından, meclis-i umûmî tarafından maaş tahsis edilecektir. Hahamhane dahili masraflarını ise kendisi üstlenecektir.

14-Hahambaşılığın döşeme, dekorasyon ve gerekli ihtiyaçları cemaat sandığından karşılanacak, eşyaların bir listesi kendisine verilerek istifa veya başka bir suretle görevden ayrılması halinde bu eşyayı eksiksiz olarak halefine devredecektir.

15-Hahambaşının istifası ya da azli durumunda, halefinin seçilmesine kadar, iki meclis toplanarak bu göreve layık bir zatı, kaymakamlığa seçerek onaylaması için Bâb-ı Âli'ye sunacaktır.

III. Bölüm: Meclis-i Umûmî üyelerinin seçim şeklini ve görevlerini ihtiva etmektedir. Bu bölüm dört maddeden meydana gelmektedir:

16-Meclis-i umûmî, kaymakam başkanlığında seksen üyeden oluşur. Bunların altmış tanesi, yahudi halkı tarafından seçilen laiklerdir. Yirmi tanesinde bu altmış kişi tarafından seçilen hahamlardır. Bu seksen kişinin seçilmesinden sonra aralarından yedi haham ruhani meclis için ve dokuz kişide laik meclis için seçilir. Bu kişiler, Bâb-ı Âli tarafından onaylanacaktır. Bu meclise, yalnız Hahambaşı seçimine katılmaları için, Edirne, Bursa, İzmir, Selânik, Bağdat, Mısır, İskenderiyye ve Kudüs'ten kırk Yahûdi, geçici olarak meclise ilave edilir.

17-Meclis-i umûminin adaylığı için, her bölgenin başhahamı ve ileri gelenleri arasından bir hafta içerisinde istenilen üye adedinin iki katı sayısında kişiler seçilerek bu liste bir haftadan az olmamak üzere seçim salonunda ilân edilecektir. Yalnız listede adı olanlar arasında iki gün zarfında gizli oylama ile seçim yapılacaktır.

18-Başhaham ve üç kişi tarafından mühürlenmiş oy sandığı, halk huzurunda açılacaktır. En çok oy alanlar seçilecek, iki ya da birkaç kişi arasında eşitlik olması halinde kur'a çekilecektir. Seçilen kişilerin isimlerinin yazılı olduğu için liste, sandığı mühürleyen dört kişi tarafından hazırlanarak birisi başkanda kalacak, diğeri Hahambaşılığa gönderilecektir.

19-Adayların hiçbir suçla ve cinayete itham edilmemiş olması, cemaat işlerini hilesiz yürütmesi, tecrübe sahibi olması ve Yahudi lisanını okuyup yazmasını bilmesi...

IV. Bölüm: Meclis-i Ruhani'nin Görevlerini ihtiva etmektedir. Bu bölüm ondokuz maddeden meydana gelmektedir:

20-Meclis-i Ruhani, meclis-i umûmi'nin tayin edeceği yedi hahamdan oluşmaktadır. Bunlardan biri, genel meclisin oy çokluğu ile başkan seçilecek, ikisi başkan yardımcısı ve dördü de üye olacaktır. Maaşları, genel meclis tarafından tespit edilecek, nizamnameye aykırı davranış ve suçları bulunmadıkça azledilmeyeceklerdir.

21-Ruhani meclisin başkanlığının boş olması halinde, başkan yardımcılardan biri, onun yerini alır. Açılan boşluğu ruhani meclis üyelerinden biri doldurur. Açılan üyeliğe genel meclis hahamlarından birisi gelir ve onun yerine de genel meclisin oy çokluğu ile seçtiği birisi getirilir.

22-Ruhani meclis başkanı, dini konularda tecrübe ve maharet sahibi olmalıdır, yaş önemli değildir.

23-Ruhani meclis üyeleri, dini korumalı, devlet ve nizamnameye aykırı davranmayıp, böyle davrananları uyarmalıdır. Hahamlar, ruhani meclisin izni olmadan vaaz veremez ve vaizlerin halkı tahrik ederek kanun aleyhinde hareket etmelerine karşı ruhani meclis dikkatli olmak zorundadır. Devlet ve cemaate faydalı olacak dini ve ilmî eserlerin basımına izin verecektir. Din ve merasimle ilgili hususları gözetip, hahambaşı tarafından havale olunmayan cemaat hukukuna ait işlere karışmayacaktır. Meclis başkanıda meclisin rızası olmaksızın tek başına karar vermeyecektir.

24-Ruhani meclis üyelerinin, dini konularda tecrübe sahibi, devlet ve milletine sadık ve daha önce bir görev sırasında haklarında cezai işlem yapılmamış ve görevden alınmasını gerektiren bir suç işlememiş olmaları gerekir.

25-Ruhani meclis, başkan ve üyeleri dışında, genel meclisin diğer on üç üyesinden her sene sırayla dördü geçici üye olarak ruhani mecliste ve üçü de meclis tarafından kaşer ve turfa (yahudi dini yasalarına uygun olmayan yiyeceklerle ilgili) işlerinde görevlendirilecektir.

26-Her sene geçici üye sıfatıyla ruhani mecliste bulunan dört üye, muzakerelere katılıp, daimi üyelerin talebi halinde, onlara yardımcı olur, ancak oy verip karar imzalama yetkileri yoktur.

27-Bu hahamlar, her sene, laik meclisin tespit ettiği maaşı alacaklardır. Bunun dışında cemaatten para ve hediye kabul etmeleri kesinlikle yasak olup, aksine davrananlar hakkında cezai işlem yapılacaktır.

28-İstanbul ve taşraya bir ruhani memur gönderilmesi gerekirse on yedi hahamdan biri, sırayla görevlendirilecek ve görev sonunda eski memuriyetine geri getirilecektir.

29-Cemaatin bütün dini işleri, ruhani meclisten sorulup, bunların dışında kimse müdahale etmeyecektir.

30-Aforoz ve benzeri dini cezalar, sadece Hahambaşı, meclis-i ruhaninin başkanı ve başkan yardımcıları tarafından verilebilir. Bunların dışında birinin vereceği Aforoz hükümsüz sayılacak, kendisinde hahamlıktan alınıp müebbeden memuriyetten mahrum edilecek ve hahambaşının takrirıyla Bâb-ı Âli tarafından cezalandırılacaktır.

31-Meclis-i ruhanide dini işlerin herbiri sekreter tarafından günlük zabıt defterlerine kaydedilecektir. Talimnameye uymayan sekreter ve memurlar, sekizinci madde gereğince görevden alınarak, yerlerine başkaları getirilecektir. İçlerinden rüşvet aldığı sabit olanlar, muhakeme edilmek üzere Bâb-ı Âli'ye bildirilecektir.

32-Otuzbirinci maddede adı geçen talimname, Hahambaşı, ruhani meclis başkanı ve yardımcuları ile laik meclis üyesi iki kişi tarafından oluşturulan komisyon tarafından, bu nizamname esas alınarak tanzim edilecektir.

33-Meclis-i Ruhani, haftada iki defa ve gerektiğinde üç defa toplanacaktır. Toplantılar, Yahudilerin en kalabalık olduğu mahallelerden birinde olacaktır.

34-Meclisin daimi veya geçici üyelerinden biri yada herhangi bir görevlisi, özür beyan etmeksizin, ardarda üç kez mecliste bulunmazsa, istifasını vermiş kabul edilerek yerine başkası getirilir. Devlet tarafından yasalara karşı gelme suçuyla bir aydan fazla hapis cezası verilenler derhal görevden alınır.

35-Görevden alınan kişi haham ise, başka bir geçim kaynağı olmadığı için kendisine, maaşının dörtte biri cemaat sandığından hayat boyu ödenecektir. İstifa edip, ihtiyaçları muhakkak olanlara maaşının yarısı ödenecektir.

36-Sadece Hahambaşı ve meclis-i cismani, meclis-i ruhani başkanını ve üyelerini itham etme hakkı vardır. Bir suç vukuunda durum, meclis-i cismaniye bildirilecektir. Hahambaşı başkanlığında ve her iki meclisin başkanları ve üçer üyeden oluşan toplam sekiz kişilik komisyon toplanıp karar verecek, çoğunluğun imzasını taşıyan tutanağa göre uygulama yapılacaktır.

Şayet şikayet ruhani meclis aleyhinde ise, görevden alınacak üç üyenin yerine, Hahambaşının genel meclis üyeleri arasından seçeceği üyeler getirilir.

37-Ruhani meclisten çıkan tüm resmi evrakın geçerli olması için, sekreter ve üyelerin çoğunluğu tarafından mühürlenerek başkan tarafından tasdik edilmiş olması gerekir.

38-Bölge hahamları, ruhani meclisin kararlarına itaat edeceklerdir. Bu hahamlar, ruhani ve cismânî meclisten karma bir komisyon kurularak, tayin edilecekleri bölgenin ileri gelenlerinden de beş-on kişi, komisyona çağrılarak oy çokluğu ile seçilecektir. Seçim tutanağı, Hahambaşı tarafından resmen tasdik edilerek göreve başlayacaklardır. Nizamnameye aykırı davranmaları

halinde karma bir komisyon tarafından muhakeme edilip, suçları sabit olmadıkça yerlerinden alınmayacaktır.

V. Bölüm: Meclis-i Cismani'nin Görevlerini ihtiva etmektedir. Bu bölüm, on maddeden meydana gelmiştir:

39-Meclis-i Cismani, bir başkan ve sekiz üyeden oluşur ve meclis-i umûmi tarafından iki yıl süreyle seçilmektedir.

40-Meclis-i Cismani'nin başkanlığı, söz konusu dokuz kişiden birine oy çokluğu ile tevdi edilir.

41-Meclis-i Cismani üyelerinden görev süresi dolmadan ayrılan olursa veya bir başka sebeple iki üye ayrılırsa, bu yerlere Hahambaşı, ruhani meclis başkanı ve cismanî meclisin diğer üyeleri tarafından oy çokluğu ile seçilen kişiler getirilir. İki'den fazla kişi ayrılmışsa meclis-i umûmî tarafından seçim yapılır ve Bâb-ı Âli'nin onayına sunulur. Bu seçimler yapıncaya kadar, mecliste görüşülen hususlarda geri kalan üyelerin oybirliği şarttır.

42-Meclis-i Cismaninin, başkan ve üyelerinden yada görevlilerinden herhangi biri, özür beyan etmeksizin müteakiben üç defa meclise gelmezse, bir tezkere yollanır, yine gelmezse, istifa etmiş sayılarak yerine başkası seçilir.

43-Meclis-i Cismani, yahudi milletinin dünyevi işlerini gözeterek devlet emirlerini tatbik edecek, nizamnamenin uygulanmasına, yetim ve vakıf mallarının korunmasına özen gösterecek, kendisine havale olunan işleri düzenleyecektir. Bu meclis üyelerinin Bâb-ı Âli'nin itimad edeceği, devlet ve milletini seven, dirayet erbabı ve haklarında bir ceza terettüp etmemiş kimse-ler olması gerekir.

44-Meclis-i Cismanide görev yapan sekreter, tahsildar ve diğer görevliler için tahsis edilen paraya kimse dokunamaz.

45-Meclis üyeleri, şayet görevlerini icra etmez, nizamnameye aykırı davranır, zarar verici şeyleri menetmeye çalışmazsa ve bir aydan fazla, devlet hapsine mahkum olmuşsa, nizamname gereğince yerlerine başkaları getirilir.

46-Meclis-i Cismani üyelerini suçlama yetkisi, sadece Hahambaşı ve tesisat (Enstitüler) komisyonuna aittir. Bir suç vukuunda durum, Hahambaşı'ya arz edilir. Hahambaşı bu zatı bir tezkere ile ikaz eder, ikinci defa suç vuku bulursa, sekizinci madde hükümleri uygulanır.

47-Cemaat yardım tahsili ve millet sandığının muhasebesi, meclis-i cismani'nin denetimindedir. Her sene genel meclisin ilk toplantısında, önceki senenin hesapları okunur ve incelenir. Gelecek senenin bütçesi düzenlenir ve ikiside ilân edilir.

48-Ruhanî ve cismâni meclisin başkanları, muzakere konusu maddeyi meclise beyan ettiğinde oy çokluğu gerekli olan bir durumda eşitlik sözkonusu olursa, reislerin tercih edeceği taraf önceliğe sahip olur. Bunun

dışında başkanın, diğer üyeler gibi bir oy hakkı vardır. İrade-i Seniye Tarihi 23 Şevval 1281³³.

Beş bölüm, kırksekiz madde ile belirlenen bu Hahamhane nizamnamesi, XIX. yüzyılda Osmanlı Devletinin sahip olduğu, insan hakları ve din ve vicdan hürriyeti konusundaki vizyonu göstermesi bakımından oldukça orijinal bir durumu ortaya koymaktadır. En demokratik ülkelerde bile hâlâ bugün farklı dini toplulukların bir çok dini ve kültürel problemle karşı karşıya oldukları ortadadır. Osmanlı devleti XIX. yüzyılda yayınladığı bu nizamnameyle insan haklarına, din ve vicdan hürriyetine, ne kadar sadık kaldığını göstermiştir. Böyle bir nizamnameyle, hem kendi vatandaşları olan yahudilerin arasında sürüp gelen çekişmeleri ortadan kaldırarak; onlara bir huzur ortamı sağlamış hem de, onları belli bir kontrol sistemi içinde tutarak, devlet-i Âliye'nin menfaatlerini kollamıştır. Nizamnamenin birinci maddesinde, Hahambaşının, Osmanlı devletinde yaşayan bütün Yahudi milletinin reisi olduğu açıkça belirtilmektedir. Buda Hahambaşının statüsünün ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hahamhane nizamnamesinde yer alan "**Osmanlı Teb'asından bir aileye mensup olma**" şartı, sadece yahudi dini liderlerine değil; Ermeni ve Rum Patrikleri için de geçerli bir kural haline gelmiştir. Osmanlı devleti bu kuralla, devlet-i Âliye'nin hudutları içinde yaşayan gayr-i müslim unsurlara, yabancı müdahalesinin önüne geçmiştir. Hala geçerli olan bu şart, o günde, bugünde ülke huzuru için çok fonksiyonel bir durum arz etmektedir. Osmanlı devleti, Hahamhane nizamnamesiyle, yahudilere **meclis-i ruhani** ve **meclis-i cismani** gibi iki önemli kurum kazandırmıştır. Hala kısmen geçerli olan bu kurumlar, gayr-i müslim unsurlar için, ne kadar hayati kurumlar olduğunu göstermektedir. Gizli oyla ve mutlak çoğunlukla seçilen Hahambaşı, Bab-ı Âli tarafından tasdik edilerek atanmaktadır. Böylece, Osmanlı Devleti, Hahambaşı'nın seçilmesinde hiçbir müdahalede bulunmamakta ve demokratik şekilde yapılan seçimin sonundaki mutlak iradeye tabi olmaktadır. Hazırlanan bu nizamname hem Hahambaşını hem de meclis-i ruhaniyi ve meclis-i cismaniyi belli esaslar dahilinde harekete zorlamaktadır. Bu da cemaatler arasında belli prensiplerin yerleşmesini sağlayarak huzur ortamının doğmasını temin etmiştir. Nitekim Nizamnamenin **yirmi dokuzuncu maddesi**, dini konularda fetva makamının sadece, ruhani meclis olduğunu belirterek, dini kargaşaya yer bırakmamaktadır.

Hahamhane nizamnamesinde çok önemli bir yer tutan meclis-i umuminin teşekkülü için **yahudilerin bulunduğu her bölgeyi temsil eden hahambaşılar ve cemaatin ileri gelenleri arasından seçilme şartı**, meclis-i umuminin çoğunluğu temsili için çok önemli bir şarttır. Böyle bir şartın nizamnamede bulunması, yahudilerin meclis-i umumiye teşekkül ettirmelerindeki çoğunluğa katılımı ortaya koymaktadır. Yine Nizamnamenin **otuzuncu maddesi**, Afroz yetkisini sadece

³³ Hahamhane Nizamnamesini Karşılaştı: Dustur, I, Tertip Cilt: 2, s. 962-975 ve Avram Galante, Histoire des Juifs de Turquie, İstanbul, 1931., 5/13-26.

Hahambaşına meclis-i ruhaninin başkanına ve başkan yardımcısına vermektedir. Bu madde de her önüne gelenin diğerini Afroz etmesine imkan vermediği için son derece önem arz etmektedir.

Kısaca, XIX. yüzyılın sonuna doğru, Osmanlı Devletinin isteğiyle hazırlanan hahamhane nizamnamesi, Osmanlı devletinin gayr-i müslim teba'ya ne kadar insanî ve demokratik davrandığını göstermesi açısından, üzerinde durulması gereken bir konudur. Sultan Abdülaziz'in ve onun Sadrazamı Fuad Paşa'nın girişimleriyle hazırlanan bu nizamname, İstanbul'daki Seferad, Aşkenaz ve Karay Yahudi cemaatleri arasındaki çekişmeleri de bir anlamda çözmeye yönelik bir hareket olarak görülmesi gerekir. Böylece hahamhane nizamnamesini, bir yandan İstanbul'da ikamet eden yahudi cemaatlerine huzur getiren bir teşebbüs olarak görürken; diğer yandan milletlerarası politika zaviyesinden, Osmanlı Devleti'nin gayr-i müslimlere ve özellikle yahudilere sunduğu bu düzenlemeyi üst seviyede siyasal ve kültürel bir zenginlik olarak değerlendirebiliriz. Bu zenginliğin tarihi kökenlerinin ise, bir yandan İslamiyete, diğer yandan beş bin yıldan beri Türklerin yaşadığı dini çoğulculuk anlayışına dayandığını söyleyebiliriz.

بگنده حفصان تقویم وقایع نسخه سنده روم وارمی و قنولک اعتر بقلمربینه
 نشان فروغ افشانرا احسان همایون شاهانه بیورلمش اولدینی محرر
 و مسطور اولوب اشبو عنایت سینه دن کرک کندی لری و کرک ملنگ لری مسرور
 و شادان و نازل فخر فراوان اولدق لری جهته جهود ملتی دخی سلطنت سفیدک
 قدیم رعایا سندن اوله رقی ملت مر سومه دخی بومحضرت عئلما دن دور اولماقی
 و الطاف جلیله حضرت شهناهدن حصه مند سرور اولقی امینه سیله
 شمدی به قدر خا خام باشلری کند و بینلرنده انتخاب ایده گلش و باب عالی ده
 خلعت اکسایین عادت اولماش ایسه ده بوندن بویله خا خام باشلری نیک عزل
 و نصبری باب مالده اجرا و خلعت اکسا اولتیق اوزره الحاله تهنه خا خام باشی
 بولسان باشلی اولدقندرن و کینسک خا خام باشی نصبی و کزد و سنه
 و ملنگریه سرمایه فخر و مباحات اولقی ایچون نشان ذی ان عنایت و احسان
 بیورلمشی ملت مر سومه بالانصرع و الانهال عرضحال تقدیمه درگاه پادشاه
 محمد الاقبالدن نیاز و رجا ایلمش اولدق لردن ذات شوکت ستمات حضرت
 شاهانه ک باب مرحمت و عنایت ملوکانه لری بالجمله عبادت کناده و مفتوح
 و لطف و احسان تاجدار بلری بیدریغ و بیدول اید و کی رهین حیر و وضوح
 اولدقندرن ملت مر سومه حفته دخی مساعده عاطفته ماده حضرت
 ظل لهی شایان بیور بیلر ق وکیل مر سومک باب عالی به جلیله خا خام باشی
 نصب و تهنه و خلعت لاری مپی اکسا و اجرا اولتمش و بعده مابین همایون
 جناب جهات یاقی به گشوردیلوب حضور معالیم نور حضرت خلافتنا هیده

کندونه برقطه نشان فروغ افشان احسان و عنایت و تعلق کریان
 مضرنی قلمشدر

اشبو شوال مکرمک اون برنجی بازار ارنسی کوی ساعت طغوز بیچن صورنده
 اسکداره فرجه اجد جوارنده دو پنج برده فاصه مسکر اجد اقدری محله سنده
 اصنافدن عمر افندی خانه سندن از فضا ظهور ایدن آتش اطرافه سرایت
 ایجه رک ایچی مذکور خانه و یزه ماه مزبورک بکرمی برنجی پنجشنبه کیجه سی
 ساعت بشر بیچی قرارنده صماطیه فیوسی داننده حلواچی حسین دکانه دن
 فضا آتش ظهور ایدوب جوارینه سرایتله اون باب خانه و اوتوز عدد دکان
 مضرنی او اوب سرعشدر

شاهنامه نظامنامه (مصلحت اول)

رعی بد... شاهنامه یعنی اول یعنی ذات مملکت محرومه مشاهده... کاه مملکت محروم... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه...

تعمیر باد... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه...

شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه...

اول... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه... شاهنامه نظامنامه...

(خانام باشینک و تانگینه کنوسنی اهنم ابدی بیگ)
(هفت بیاتسور)

مستور باد خانام باشی برلان دات نال دمه نطلمه اسگاه تطبیق
حرکت و ضلالتن منک موقع ابراه و ضنه خلافه برلانتری و یا بود
طهینه و صل ابدتری کلانه دفت و نظارت ابد جگنر بوک حلاق
حرکت کندوت سوج بهمت و سوزلت اولری حفت لون بکنی
مدتک اسکی ابرا اته جگنر خانام باشی کرک طوقرین طوقریه
کندوت کلان و کرک لب مال طرفدن حوله بیولان ایشری بلن کره
فرای و رنگ اوزده مانه اولدینی مجلس و اوقوسبوت حوله ایزک و برلان
قرای یلور مضطه سی موجه طرفدن و برسی لار کلان اعلام
و یا بود قرای و سار دسی برقی ایضا ابد سکر و بر ایشرا ابد
حرکت این سالان و بر برلان فرای مجلس جماعتک مضطه دفتزه قد
و خلعت اوقه مستن برامت حوله اوقه بی میهن ای مادمک فرای بی
ساری مضطه سی وود اندکده ای ایشرا ایچون خانام باشی طرفدن رأسا
اعلام و فرورده بیگ

اصطیق مد روسای و حسای جملدن بر مادم اوزده و برلان فرای
فطانتانه عتاف اولدیه نظام اولان مضطه سن تصدقند خانام
باشی محفت ابد سی کلو مطنانه مختلف اولدینی تدبیر بر است
ظاهر ابراهیم اول مادن بیگمن حضورند موقع خاکریه وسع
ابدیه بیگ

بدیجی مادم مجلس کوزه دکین تأخیری و یا بود فوق الطاء مجلس
تشکیله سرما روینی مکن اولین صالح سنجه و فو نه خانام باشی
پوشن دات اول اینک مسئولیتی مر عهد ایزک و بیت و اجری ایجاب
میمره مادی اولوب فضیلتس جماعتک ایچن استادم کتبی تصدیق
و مضطه دفتزه قد ابد بیگ سرور اوله مسر

سکرچی مادم مجلس فویسبون اهدا و کده و خده سی سار خدمت
طبه مستضم اولدرین نطانتانه ابد کندوزیه و برلان نطمانه
مختلف حرکت برلان اولدیه خانام باشی طرفه یل و اخبار اولدو ابدیه

ایلی امرت ملاکت ابراهیم مانه اولدینی جمله حوله اولدوت
استطیق و ملاکتی ابرا و جده سی سک ابد اولدیلک اکثر مضطه
طرمعن مهر مضطه سی و بر دکمن سکر خانام باشی اول آدمی تبدیل
وریه و برقی تبین ابد بیگ

طدورچی مادم بر مجلس و یا فویسبون کماله نه یلی خانام باشینک
بد اندازه اولوب ایچن بوترون بریک سار نظم حرکت مشاهده
اوقه نه خانام باشی طرفدن ایکی دمه بانکره اختلاجه مانتله نظام
دعوت اولدوت اوزجی دفتسند مدم حد اولان هیئت روسای و حسای
مطهرین قیسته مشوب ابد اوبه و اگر بر جملدن بری ابد
سلس عمومی خنده آراجمت و برار دلائلیه تبدیلی تکلیف ابد

اوزجی مادم خانام باشی برده بی ذات اولاد و لستاد و مادم و فرموشی
جرای و کل امور طبه استفاده اولدوب شوقه راک خانام باشی
انتخاب اوقه بی نیک افرای اولاد و احساندن قبل الانصاب خدمت
بولدور اولدینی مادم کلکل خدمتند ایجا اولدیری خدمت شایسته
شکایت تاهور ابد کیه عزیزی بیاز اولدیه بندر

ابن برجی مادم خانام باشینک اقا نکامی و نکره شایسته ملت باججه
اولک مصالحه و و ثلی اوان ایچون ارن نیلی و یا بود جب علی قوسی
طرفه اوله بندر

اون ایکنس مادم خانام باشی بی اهام ایچن اوزن «مشاروسای و یا بود
جسای جملدن مادم شوله که خنده برهیت و یا بود افراد ملت
طرفدن شکایت و فرزند مهر را بیسیل من یورین برینه عرض و بیان
اوقه بی کینت مجلس جسای طرفدن با مضطه بی مال به امانده
واقع اوله بی امر اوزرینه نهایت بش کون طرفدن مجلس روسای و بیستک
تحت راسته اولان اوزده مجلس روسای و حسای اضلسی برله رک
بر مجلس محظ تشکیله اولدیه مدم للذکره و بر به بیگ فرای ساری نظام
اوقه بی مضطه خانام باشینک سره سالی راسته ایشرا شای اولدینی
و لاق کلان امضا طرفدن مهر و برده بی مادم کندوشه ایزک اوقه بی
استغنا شرع بر یل مال به تدبیر مهر اولوب استغنی و فرزند مجلس محظ

۱۱۶
طرفین مسکینت باب وایله لیدی المرض ایجابی اجرا قلم جعفر

اون اوچنجه ماده. خانام باشی به ملک مستبدین مجلس هوی معرفیه کانی انصار. مانن مخصوص قلم جعفرن خانام خاصه ماسلی ماسلی کسور طرفین نسو به قلم جعفر
اون دردیجه ماده. خانام باشی اناشته مخصوص اولان خانه کن خروشات و زینت و اوزام سارسی ماساری ملک مستبدین نسو و کندوسته یاد قلم نسیم اولمه. منن خانام باشی کن استغاسی و یاخوره صورت انجری اله احصال وقوعه. اشباه مذکور. مانا خلقه دور و نسیم اولمه جعفر

اون سنی ماده. خانام باشی کن استغاسی و یاخوره مرین وقوعه خلقنک انضامه. دکن ملک امور و خدوسانی بوزیت املک ایچون مجلس روسای و حسای اعضای برنده ک اولمه اندامون براتی تا انضامه پلا انضام با مالیه مرض اجه اعطای بیره. حق بیره ای. مان اجه تا انضام تسیم اولتور

(مصلحت)

(مجلس هوی اعضایک صورت انضام و وظائفی یاد در)

اون اوچنجه ماده. مجلس هوی خانام مستبدین و هوادین اوله دنی سکون اعضاین مرکب و پلا انضام بولنن ملک تحت ریلستده اوله. قدر اعضای مرفوعه کن نقش تفری صوم طاقی اوله قرق تا مستقام موی الیه طرفین کونیه بیک دعوت نه کرسی اولدنه در سعادت و بلاد نه. امان موسوسه سی طرفین زوره کوسره بیک اسوه نطیقا انضام اوله. جن ویکری تفری خانام مستبدین اولوب بولری ذکر اولان انضام اعضا انضام و تسیم اجه کسور بوسکان اعضا انضام و اکل اولد قدن سکره بولنن روسای مجامعی ایچون دی خانام و حسای مجلس ایچون طووزنات یه. صوملر نه کوسر بلان شرایطه تطبیقا تفریق اولوب بل مانین پلا سندن تسیم اوله جعفر روسایه بیکر خانام باشی انضامه. بولن اولد امان. مروه سی اولان ادره و خدایه کار و لزیم و سلابک و سمداد و سسر و اسکسره و قدس شریف خانام باشی تفری ادره زنده. کانی مرفوعه دنی فریق تفری وقت اعضا بل اجه حکم

اون

اون دردیجه ماده. مجلس هوی اعضای تسیمون انضام اوله یقن کتارک خانام بلنن قشای طرفین وریه بیک دفتری موحضه هر عهده ادرات ادمتک صورت انضامی بوجه آی بلن اولتور شوبه که اوله ملک بلنن خانامی و امان منبرین سناسلی بینه. بلذاکره اول امره. ذکر اولقان اعضایه لازم اولان مستند هر تاج کنی و ارایسه برده قی باید قی و برده قی لازم اولمه دن استیلان اعضایه دین ایکی مثل بلزله قی تسیم اوله یقن کوی و محل جمعیتی بللمه امان. عهده اعلان و سدا کور ده قی لازم برهنه اول جمعیت محل انضام اوله حق برده وضع و تسیم اوله. جعفر و جم اعضای منبرین نظایسه و بوجه اعطای رایه حق اولان اعضایک کاه سی دفتر کورده. اساسی مجرای اولان آدرین قلم زیاد. ترجیح ایند کرایت اسلریق و کند و انضامی برکاهنه. تفری و تسیم اولقان عهده مستند قی به وضع اجه. کاره اشوبه انضامه. دفتر من و ده ایسی موجود اولیل کیمه. جعفر رای اعطاسی بیاز اولدیه. و انضام انضام ایکی کور طرف اجه اوله. جعفرن بوسنده. امان مرفوعه دن و ایکی برمانند بولننه ایسه مؤخر اجه برکوتا امان حق و صلاحیت تفری اوله به جعفر مانا سدرت جمعیتی اولوب. جمعیت محله کورده سبیلر بانک را ایلمی تفری ارسال مراه ایدر ایسه قبول اوله جعفرن بوسنده بلزله بلزله قی رای بوسه رای عهده ملک بلنن خانامی طرفه ارسال اجه. بیک و خانام موی الیه دنی مذکور بوسه رای دیگر اجه رایر وضع مستند اجه که مجبور اوله جعفر

اون سنی ماده. رایر وضع اوله یقن مستند قی محله ملک بلنن خانامی و سارسی سولیزمن اوج کنی طرفین صورت طایفه. کهر اوله قرق حوت محله وضع اوله جعفر بوم انضامه. خانام قلم طرفین دنی برمانند بولنن قی خاتمه ذکر اولنن مستند قی. مانور موی الیه دنی سبیلر اوله یقن حاله. محله ملک بلنن خانامی و مستند قی کهر ایدن سولیزمن و سبیلر امان حاضره. کتار و دیوننده بولان رای بوسه رای امان اوله قی ایسه کتار زیاد رای اسابت ایند تفرین اوله دن استیلان مرفوعه تفریق و انضام اوله جعفر و ایکی یاخوره تاج کنی جعفر. مساوان آرا و قوسو اولدیه بجه قهره کنیده. قلم مضر و اشبو سبیلرک اساسی بین ایکی قلمه. قدر

تخیر و مستعجلین مهربان مرت ذات اله ماسود موی الهی طرفین بهم
 اوله رقی برضاه سی بجهتک باش خاصه زودک. حفظ ولوفیق اوله رقی
 دیگری سی سانا خلفه ارسال ایله بیکم
 اون طغوزنجی نادر مایه ساشده سیز اولان اعضا له انتخاب
 اوله بقی ذواتک هیچ برهت و بیعت اله صهر اولاش و امور ملیه
 و فرایده. به و خدای سی و ذوق اولاش اولسی و مکن مرتبه اسود
 ملیه آتای و دی لستق ذرات و تحریر و ختم و مجلسی ایجه دخی که
 مشیر بولسی مشروطه

(فصل رابع)

(مجلس روسای و وظائفی بیاتمدور)

یکری رنجی ماد. مجلس روسای مجلس عمری طرفین تعیین اوله بقی
 بی سانشان عیون اولوب بوتورون بریمی کهک مجلس بیسین
 اکثریت آراسه رئیس تعیین و یکی بن و ستر اختیار له رئیس سادی
 و مدری اعضا عدو اوله رقی و بولسی مجلس هویتک نسبیله متداولی
 معاضد تخصص قدرتی بولرک مذهب و نظامنامه مخالف حرکتی
 و کارونه جهت و فیا حرکتی و موصوله به سالی جایز اوله بشیر

یکری رنجی ماد. مجلس روسای راستی مهل اولدقه رئیس معاوتورون
 و بولرک برت دخی مجلس روسای اعضا سس ری و اجه بقی اعضا له دخی
 بخیر عومد بولان سانا ملرون و مجلس عمری اعضا له سنا ملرون
 سادری اکثریت آرا له ذکر اولکن مجلس عمری طرفین انتخاب
 و اینده فله بیدر

یکری رنجی ماد. مجلس روسای ریخته انتخاب اولان ناکت مدهجه
 مهارت کاله سی و حسن تدبیر سنا ملرون بولسی مشروط اولوب بجه
 اختیار له نظر اوله بشیر

یکری رنجی ماد. اشو مجلس روسای رئیس و اعضا سسک وظیفه
 مایوریشی برده آنی ذکر اولور اوله مدهجه کهک حفاظت له
 ذمت ایکن تا با کتوری اصول و افکار دوله و نظامنامه مختلف
 حرکتک بولوب بولرک نعلی دخی ذم ایکن تا کا سنا ملرون مشیر بولان

یکری مجلس روسایک زخصت سادی اولدقه. قدا و عطف ایتمک
 و و عطف طاعت اصول و افکار دوله و نظامنامه اکلانه سار اولوب
 ملق حرکت و مشورق بولده حرکت ایفای سرت و هیچ سنا ملرون
 سنا ملرون سار مدهجه تا سنا ملرون سنا ملرون و احتیاج
 خصوصاتی ادم و نظام مایوریشی و دولت و مدهجه
 سنا ملرون اولان کت و علوم و ذوق ناصتت بین اله اختیار له سنا ملرون
 اوله بشیر و مجلس مذکور مدهجه و آینه سنا ملرون سنا ملرون
 و سوبه مایوریشی سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون
 طرفین سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون
 دخی مجلسک رای سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون

(فصل پنجم)

یکری رنجی ماد. مجلس روسای اعضا له انتخاب اوله بقی ذواتک
 مدهجه مهارت کاله آرا سس و دولت و مدهجه سنا ملرون
 سنا ملرون بولسی و ندهجه سنا ملرون بولسی سنا ملرون سنا ملرون
 سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون

یکری رنجی ماد. مجلس عمری اعضا سس اولان سنا ملرون مجلس
 روسای رئیس و اعضا سس سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون
 هرته سنا ملرون طرف له برده ایضای موفقه سنا ملرون مجلس روسای
 دوام ایست و اوجی دخی مجلس روسای طرفین مایوریشی و فشار
 اشتریه تقاریر ایله سنا ملرون

یکری رنجی ماد. اعضا سس سنا ملرون سنا ملرون مجلس روسای بولرک بقی
 موت حرکت و مختلف مایوریشی سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون
 و فوق اقتضای سنا ملرون مجلس مذکورده سنا ملرون و اعضا سس سنا ملرون
 طلب و قوه سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون
 و قرار سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون

یکری رنجی ماد. اشو سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون
 اولورک سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون سنا ملرون

تخصیص و خدمتند بولند چه اهل اولاد باشند بولند یا صاحبان امور بولند
 طواری افراسندن ایله و جدیدی قبول بولمیری قطعا جائز اولوب خلیف
 قیمت هدیه ختم
 بگری سگری ماده موصیات و طهر همه بر جمله و روحانی مأمور
 کورده لسی لازم کلدکه مذکور اولدی شانامدن ری سرینه
 بلاتشب ترین وارسان اولور و بولکدر بله جنک مأمورک تمام مأمورین
 مردند تا کان مأموریت ساخته شد انضمام فلان
 بگری طوری ماده طلت کانه اولور روحانی بگری و روحانی
 سؤال اوله خدمت اشوب نظایان موصی انطباق و استخدام اوله جن
 مردان ششمی حرق و کشی هم بر روی اینه قارند بله ختم

اولاد

اولاددن سکر احدنلندن اجراع الیه برزیه دیکرلی تمین فله جعفر
 و ایچدی رشوت آلا اولوسانک و مخرج اولور ایسه سب
 خطیبه استغنی و محاکمه سی اجرا اولدی اولور باب حاله عرض کیت
 اوله ختم
 اولور ایکنی ماده مجلس روحانی خدمت انضمام مأمورین و کتبه
 و خدمت و طایفه مأمورین بریه دائر بلرینه و برله جنک فتم ساه
 خانه باقی و مجلس مذکور بری و رت معاونی و مجلس شمس ایضا
 انکی کسر مرگ و او بیسون مخصوصه اشو اطایه اساسی احضار
 انضمام ختم انحراف بیکم

اولور و حی ماده مجلس من بود انصاف کور هفته نه اینی و باج
 دمه بعضی اوله جنی کولور جمع و ایضای خدمت اهل سب
 و بولک خدمت سگری اصحابی کیت اولور بولان حلال رسد
 اوله ختم

اولور درجه بران مجلس من بولک اعضای دائم و وقته سن و خدمت
 سلفه مأمورین و کلام کولور هر کیم اولور ایسه اولسون نظار و مانع
 قوتی بلن ایچکسری بری حاف اوج دفعه بحسد بولور
 ایه یا اما استغنی و روش هد اوله رقی برینه دیکری تمین اوله جنی
 ملاحظه بولور قوانین و تقاضات سلطنت سبیه مدار حرکت و رکوع
 جهه و حاجتی و دود و اوله جازا بولانسه هابوبی اقتضایه و آبان
 زیاده است ایچون دوهه توفیق حکم اولان اولور ایسه بوموتولرک
 مرسل مأموریندن اجراع و بدیشری مجبوریت آتشد اوله جعفر

اولور شمس ماده اشو اطایان اقتضایه مجلس من بولر رئیس
 و سایر خدمت و اعضا استغنی قاید مأمور طله مدائله ایندی بلک شریزه
 تمین و اجرائی لازم کلورم اجرائی مجلس حسب ایله نایب اولور
 چونکه بولر شمس مستغنی اولور اهل سنت اولدی بی هفته مجرد سار
 تمین اوس اولور مدائله رومی مداریه مساوی اوله رقی باشد سب
 ست صدیق و راجیه تخصیص و اهل اولاد جنی و بولور ایضا

و آنچه او در آن زمان است - بی کسی اولی و دومی مسازتک نصی
و بر یک دیگر

اوتوز ایچی ماده مجلس روسای رئیس و اعضای انوسام ایدتک
صلاحیتی ایچی شایخ باشی ایچ مجلس روسای به عاید اولور شویله که
یونک - همه واقعه لندن - برادر اولان برعت و با افراد ملت مجلس
- سخای به عرض واقعه - کجیت ایدرک ناخام باشیک تحت ریاسته و روسای
و سخای مجلسونک رئیس لر به اعضاستن اوچر ناکه جماعت کتیم
مرکب رفوسیدون مختلط تشکیلده کجیتی اوراده بالظالمه اکثر اعضای
خرفه و دور و خارج اولان ایچ - سخای تک حکم تطبیق ایچرا اولور
و شاید شکایت واقعه مجلس روسای رئیسک حلیمه ایسه لک برینه
فوقدون مذکور رئیس سارلاندن بری یولمه برله چی کی کجیون
مجلس روسای حلیمه ایسه مارالدر مجلس روسای طرفین جلی لازم
کلار اوج اعضاستن برینه مجلس روسای اعضاستن اولان اولان اوج شایستن
شایخیایوتک نسبت اید چکی اوج خبری جلب و تعیین اولده جعفر

اوتوز ایچی ماده روسای مجلسین چیشان کاهه اوراق رسیمک
و معموله اولدجور مجلس من یونک کاتی طرفین معنی و لافل اکثر
امضاتک هرزه محمود و رئیس خردن صدق اولسی لازمدر
اوتوز ایچی ماده مجلس روسای تک عیالات باش شایستنیه افشارت
کاهه بی اوله ای ذکر اولان شایستن مجلس من یونک معنی اوله - حیدر یونک
یونک طرفی فریه و کاهه رده و قورسوله چی بلکن مواد روسایستک سورجه
مأورد اولور چی روسای مجلسی طرفین کندوز و برینه تک میسه
اطاعت و نشاندن محمود اوله جعفر دره و یونک صورت تعمیرتی جسته کاهه
مجلس روسای و سخاستن مرکب رفوسیدون مختلط تشکیل اولور چی تعیین
اولده یونک ایچر کاهه ایچر اعضاستن بش اون کتی قومسوز من یونک
بیل ایدرک ایدرک دخی حضور اولده مذکور همه لک مشروشانان نسبت
شایستن رئیس شایستن اکثریت آرایله اشک اولور و انتخاب مختلط لری
شایستن باشی طرفین تصدیق اولور چی مؤورد یونک ایچر اقله چشم
و بر شایستن لک زنده و نظامنامه به متایر حرکتی وقورده ایچر بیان
اوتوز ایچی

اوتوز ایچی اوزده مجلس روسای و سخاستن اعضاستن مرکب مختلط قومسوز
مختلط کاهه ایدرک - سخاستن اولده تعمیرتی یونک اولده جعفر

(فصل ششم)

(مجلس سخاستن و مختلط بیستمه در)

اوتوز ایچی ماده مجلس سخاستن روسای و سخاستن و سخاستن
مرکب یونک - سخاستن روسای ایچی سینه به چشمه اولور اعضاستن مجلس
عوبده ایچر افلور

فره ایچر ماده مجلس سخاستن ریاستی شایستن اولان طوز ذوات
باشیک ایچر تعیین اکثریت آرایله مساب کور دکاری برفته
و تعیین اولور

فره ایچر ماده مجلس سخاستن اعضاستن عدت مؤورد یونک اولان ایچی
سندت اعضاستن اول امتضا و یاد مسب آخر اوله و نهایت ایچی احکامات
انحصالی وقورده آیدله چی برلینه شایستن باشی طرفین مجلس
روسی رئیس و سخاستن روسای اعضاستن بقیه سی ایچر بلنذکر اکثریت آرایله
دیگری احکام و تعیین اولور فقط آیدله چی محل ایچر زیاد اولدجی
حاله یونک ایچر امر در مجلس عوبده ایچر اولور و بر احکامات کاهه
مؤورد یونک ایچر تعیین اولور ایچر ایدرک اولده جعفر
و بر احکامات ایچر تعیین اولور دکن مجلس سخاستن رقیب اوله چی
مجلس سخاستن
اعضای ماده تک ایچر آرایله مشروطدر

فره ایچر ماده مجلس سخاستن رئیس و اعضاستن و برینه
مؤورد یونک و کتی سندت هر کیم اوزور ایچر اولور صدر و مانع ایچی
بیان ایچر یونک بر برینی متعاقبا اوج همه مجلسه یونک
مجلس باش کاتی طرفین در دخی مجلسه دعوتی حادی وقورده
ایچر ایچر ایچر یونک اولده جعفر روسای ایچر ایچر ایچر
تعیین اولور و برینه جعفر

فره ایچر ماده مجلس سخاستن سندت موسوبه تک امور و خصوصیات
دیگره چی رقیب و دولت همه تک ادر مسیبه سی ایچر ایچر ایچر
ذمت مختلطه سی ملک ایچر متعاقبا چی برینه و کتی و نشاندن
ایچر ایچر ایچر

احکانه و بویاده مخالف اولئری منه و اعانة عليه فی نظامنامه ده مندرج
مسول بمسئله تظنیما شرح و تحصیه و اسوال ایام و موقوفه ملوک تفسیر
و قاضی منه دقت و نظارت ایتمک و بحالی و هیات سائر ملوک کانه من
اشیو نظامنامه اساسه تطبیقا تعلیمات و برمن و کندوسته حواله اولئان
مصالحی یا مجتهدیه و یا خود بالواسطه رؤیت و نسویه ایلمکنن هبارندر
و مجلس مزبور اعضائنه انضامه شایان اوله جن ذوان اولایا یا بایلیک اشیت
ایه یلجیحی و دولت و ملتیه عیب ذوان منبردن و لولبل درایت و معلومان
ارلسی و مجلس مذکورک اعضائمن هیچ اولئان ایسه بمضیی ترکیه و غیر ایجه
لساترینی قرائنه مندر بولئسی و پروا اعضائک هیچ پروقنه جزا قانوننامه
همیوقی احکانه ایجه حشده و جزا نرئب ایتماس اولئری لازندر

فرق درونجیمی ماده مجلس جسمانی به زوی اوله جن کتبه و تحصیلدار
و خدمه سائرک انضامی ایچون صرفی لازم کلان میالده کتبه طرفدن
سداک و محنت اولئجه جتدر

فرق پنجمی ماده مجلس جسمانی اعضائک بالاده تدین اولئان و نظریه
سأورد تلریق ابرای ایتماک و نظامنامه به مختلف حرکت بولتلری منع ایلمک
و کتبه و سنه عرض اوله جن تأسیسات نافعه علیه فی موقع اجرایه قومانی و ملنه
باعث تقصیر اوله جن شیلک دفعنه یا تمامتی و جزا قانوننامه همیوقی احکانه
برآبدن زیاده ایسه دو ایجه حکوم اولیق خصوصری کندور بینه نهست هر
اولئوب پروه و سب نظامنامه تدبیرای اجرا اولئجه جتدر

فرق ششمی ماده مجلس جسمانی بی اتهام ایه بیات صلاحیتی یالکز
شایام باشی ایله زبرده بیان اوله جن تأسیسات قوه میسونه عائد در مجلس
مزبورک مخالف نظام حرکتی و فوضه شیر دار اولان شخص و بار حرکت
کیلیتی بحریرا شایام باشی به هرص ایلمک مشار الیه دخی درسال حقنده
شکایت اولئان نکت و یا خود هیئته خطابا برقطعه تذکره ایله ایضاح ماده
و یوندی محافظه نظام دهورت ایدر بوسال دفعه نماید و قوه میولور
ایه سکرنجیمی ماده ده مندرج اسره تطبیقا ایجابی اجرا اولئور

فرق دهمی ماده ایله طبع طرح و تحصیلک ملت مندوبک ادخلات
﴿ و ﴾

واخر ایلی غلبه تنک رؤیت و نسویه سی مجلس جسمانی به عائد اولدیقتن
بهره من مجلس عمومیک ایلمک انقضائده سنه مانعیه محاسبه سی و مضیطه
دفتری حضور مجلس عمومیک قرائت و تدقیق و سنه آید حقند. دخی
لازم کلان بودجه سی تنظیم و ترتیب اولئورق ایکیسی برون طبع و نشر ایله
اعلان اولئجه جتدر

فرق سکرنجیمی ماده کرک مجلس درو حاقی و کرک قومیسیون رئیسری مذاکره
اوله جن ماده بی مجلسه بیان ایدوب اعضائخی مذاکره ایند کده نصکره
اکثریت آرایه مراجعت لازم کلاو بده آرایه تساری و در عبور ارایه
رئیسری ذخی طرفی ترجیح ایدر ایسه اولئطرفده اکثریت حاصل اولئش
اولور بوندن قبری خصوصالده رئیسک رأیی اعضاضی ساره کی برآی
هد اولئور

اراده سنیه تلریقنی فی ۲۳ شوال سنه ۱۲۸۱